

Barbanski zapisi, sv. 3., Zbornik radova znanstvenog skupa "Barban i Barbanština od prapovijesti do danas", 4. memorijal Petra Stankovića – "Barban u srcu", Barban, 2015., 344 str.

Treći svezak *Barbanskih zapisa* sadrži niz zanimljivih i poučnih tema s područja povijesti, jezikoslovlja, gospodarstva te mnogih interdisciplinirano i znanstveno obrađenih područja u svezi s Barbanom i Barbanštinom. Uvodnom riječju načelnik Općine Barban Denis Kontošić upozna nas s vrlim barbanskim kanonikom Petrom Stankovićem kojemu je memorijal i posvećen, a u predgovoru glavnog urednika prof. dr. sc. Slavena Bertoše iznosi se sadržaj ovoga sveska.

U prvom članku *Barbanskih zapisa*, »Crkva sv. Martina u Bičićima« (str. 19–28), Josip Šiklič opisuje crkvu sv. Martina s početka XIV. stoljeća kao crkvu koja pripada stilu romaničke pučke arhitekture. U crkvi nalazimo fragmente zidnih slika koje postoje na istočnom te na dijelu južnoga zida. Znamo točnu godinu nastanka, i to prema zapisu ubilježenom crvenim slovima koji je danas nestao saznajemo da je riječ o 1315. godini jer je tada crkva posvećena. Crkva je tijekom Drugog svjetskog rata postala ruševinom bez krova, međutim, nastojanjem Konzervatorskog zavoda i mještana Bičića obnovljena je te se u njoj ponovno misi od blagdana sv. Martina 1970. godine.

Barban je od VI. stoljeća, kada je vjerojatno nastao, te od 740. godine, kada se prvi put spominje, bio pod različitim vlastima i upravama. Jedna je od vlasti pod kojom Barban bio u XVI. stoljeću feudalna obitelj De Taxis. Upravo se toj obitelji posvetio načelnik Općine Barban Denis Kontošić u svom članku naslova »De Taxis: utemeljitelji europskog poštanskog sustava i gospodari Barbana« (29–64). Obitelj De Taxis došla je u posjed Barbana založnim pravom nakon što je 1505. uplatila zajam od 7.650 zlatnih florena njemačkom kralju Maksimilijanu I., caru Svetoga Rimskog Carstva. Godine 1535., nakon mletačko-austrijskih sukoba, Mlečani su otkupili Barban i Rakalj za istu svotu. Obitelj De Tassis (tal. tasso – jazavac), odnosno Taxis, izvorno potječe iz Valsassine, doline u Alpama Lombardije u sjevernoj Italiji. Franz I. von Taxis i njegova braća Ruggiero, Leonardo i Janetto smatraju se osnivačima europskog poštanskog sustava. Prenoseći poštu diljem Svetoga Rimskoga Carstva i Španjolske, obitelj je stjecala pravo bogatstvo. Godine 1650. obitelj mijenja ime u »von Thurn und Taxis«, a 1748. seli se u Regensburg. Zanimljivo je kako trubica na logotipu mnogih današnjih pošta potječe baš s obiteljskog grba Thurna i Taxisa. Poštanska služba obitelji Thurn i Taxis označila je reorganizaciju srednjovjekovne glasničke službe i početak redovitog obavljanja poštanskog prometa s utvrđenim linijama i cijenama. Osim Barbana, u XVI. stoljeću obitelj je na prostorima Hrvatske kasnije posjedovala imanja u Turopolju, Lekeniku, Ozlju... Kontošić nam je kronološki predstavio slijed svih poštanskih upravitelja i vođa (čelnika) tijekom povijesti, ali je predstavio i neke živuće članove obitelji. Rad je obogaćen slikovnim prikazima.

Proučavajući najstarije matične knjige Galižane, Matija Drandić došao je do podataka o vezama koje su postojale i koje su se stvarale brakovima između stanovnika Galižane i Barbanštine na prijelazu iz XVI. u XVII. stoljeće. Drandić nas o tim vezama upozna je u

članku »Međumjesne veze: Barbanština i Galižana na prijelazu iz XVI. u XVII. stoljeće« (65 – 71). Autor navodi da su matice pisane talijanskim jezikom, osim jednog unosa koji je na latinskom. Navodi također da je rukopis u nekim dijelovima prilično oštećen pa ga nije mogao pročitati. Barban se u tim matičnim knjigama spominje dvanaest puta: šest puta u zapisima krštenih i šest puta u zapisima vjenčanih. Iz tih se zapisa može zaključiti da su veze između Galižane i Barbanštine bile na osrednjoj razini. Autor je u svom radu priložio prijepise zapisa vjenčanih i krštenih koji spominju Barban i Barbanštinu.

Slaven Bertoša je u članku naslova »Tri svećeničke oporuke: Lovre Beloglavca (1542.), Vita Minušića (1571.) i Matije Tankovića (1616.)« (73–83.) obradio oporuke trojice svećenika iz kaštela Barban koje se nalaze u ostavštini nekadašnjeg mjesnog načelnika Josipa Antuna Batela. Oporuke su napisane na papiru u notarskom obliku, kurzivnom humanistikom XVI. i XVII. stoljeća. Oporuke Lovre Beloglavca i Matije Tankovića pisane su talijanskim jezikom, dok je početni dio oporuke Vita Minušića pisan latinskim jezikom. Tekst oporuka započinje zazivanjem Božjeg imena, oznakom datuma i mjesta, navođenjem imena svjedoka te svećenikovim prepuštanjem Bogu, nakon čega slijede svećenikove želje, ukoliko ih ima, te ostavština. Prijepisi su oporuka, zajedno s ostalom ostavštinom načelnika Josipa Antuna Batela, pohranjeni u Arhivu HAZU-a u Zagrebu.

Lucijan Benković je u prilogu »Komparativni pregled imena i prezimena prema popisu pučanstva iz 1645. u općinama Barban i Rakalj i popisu stanovništva u Općini Barban 2011.« (85–111) usporedio imena i prezimena prema *Popisu pučanstva* iz 1645. u općinama Barban i Rakalj s imenima i prezimenima koja su registrirana u Popisu stanovništva u Općini Barban (2011.). *Popis pučanstva* iz 1645. objavio je 1928. god. don Luka Kirac (D. L.) u tršćanskom zborniku »Luč«. Prema popisu iz 1645. najčešća su prezimena bila *Bicich, Saina, Brattelich* i *Clunich*, dok su 2011. najčešća prezimena Percan, Rojnić i Kolić. Najčešća su muška imena 1645. bila Mate, Jure i Miho, a 2011. Ivan, Josip i Milan. Kao najčešća ženska imena 1645. spominju se Mare, Kate i Jele, dok u 2011. ima najviše Marija, Ana i Milka. Autor navodi da se u *Popisu* 1645. spominju 204 prezimena, a u Popisu 2011. samo 56, također navodi da su neka sela ime dobila po prezimenu obitelji koja se u prvoj polovici XVII. stoljeća doselila na Barbanštinu, vjerojatno s područja Dalmatinske zagore ili Hercegovine. Imena osoba 1645. tipično su starohrvatska i dalmatinska, dok neka imena 2011. potječu s europskih i američkih prostora.

Marko Jelenić uspoređuje u tekstu »Križa smrtnosti u Barbanu 1817.« (113–127) demografsko stanje Barbanštine tijekom godine gladi i nestašice, 1817., sa stanjem nekih drugih općina u Istri. Kako bi došao do podataka, koristio je *Matičnu knjigu umrlih 1815. – 1821.*, *Matičnu knjigu krštenih 1816. – 1835.* i *Matičnu knjigu vjenčanih 1816. – 1821.* koje se čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu. Natalitet je na Barbanštini imao pozitivan trend, dok je na Kanfanarštini vrijedio negativan trend. Što se tiče vjenčanja, autor navodi slučajeve u kojima je mladoženja bio mlađi od svoje odabranice, slučajeve ponovnih vjenčanja udovaca i udovica te vjenčanja u starijoj dobi od 50-ak godina. Kao najčešći uzroci smrti navode se *febre* (groznica), *senectus* (starost) ili *ignota* (uzrok nepoznat). Naime, matične knjige

umrlih pisali su svećenici, pa nisu bili stručni u medicini te su umjesto bolesti najčešće upisivali simptome. Autor je svoj rad potkrijepio preciznim grafikonima.

S više nepoznatih detalja o imovini Petra Stankovića i njegove obitelji upoznaje nas Anton Percan u članku »Imovina Stankovićevih na Barbanštini« (129–136). Autor je pronašao podatak da su Stankovići na Barbanštini već 1650., kada se jedna grana obitelji doselila iz Savičente. Imovina te vrijeme i način bogaćenja Stankovićevih mogu se pratiti tek od imovine brata djeda Petra Stankovića, don Antuna, kanonika u Savičenti. Neki Stankovići bogatili su se mirazom svojih žena, kao što je bio slučaj s Martinom Stankovićem pri vjenčanju s Marijom Veneruzzo. Zbog ratnih i poratnih nedaća Petar Stanković postao je nasljednikom sve imovine i prije očeve smrti. No, osim što je naslijedio obiteljsko bogatstvo, za vrijeme kratke francuske vlasti na Barbanštini koristio je to nestabilno razdoblje te je kupovao i općinska zemljišta postajući tako respektabilnim zemljoposjednikom na lokalnoj razini. U radu su priložene katastarske slike zemljišta Stankovićevih.

Tužbu Petra Stankovića protiv Petra Feretića, nadžupnika, kanonika i prepozita u zbornoj crkvi sv. Nikole, analizirao je Stipan Trogljić u prilogu »Iz tužbe Petra Stankovića protiv Petra Feretića, prepozita barbanskog kaptola, godine 1806.« (137–146). Autor upozorava da se od 13 iznesenih optužbi, njih 12 odnosilo na Feretićeve različite *abususe* u liturgijskim činima te zaključuje da su na Stankovićeve optužbe utjecali različiti čimbenici, poput kleričke zavisti, pripadnosti romanskome kulturno-etničkom krugu, naglašenog lokalpatriotizma i kampanelizma na došljake, sitničavosti i sličnog.

Samanta Paronić iznosi u članku »Logori smrti: potresna stvarnost barbanskih i proštinskih evakuiraca (1914. – 1918.)« (147–224) podatke o razlozima prisilne evakuacije, prehrambenim i gospodarskim prilikama, smještaju i životnim uvjetima u tuđini, organiziranju duhovne i materijalne pomoći te okolnosti povratka istarskih »evakuiraca« u razdoblje od 1914. do 1918., s posebnim osvrtom na Barbance i Proštinare. Autorica se služila zapisima iz tiska (*Naša sloga*, *Polaer Tagblatt*, *Hrvatski list*) i arhivskom građom prikupljenom u župnim arhivima u Barbanu i Krnici. Neposredno prije objave rata Italije Austro-Ugarskoj, u noći između 17. i 18. svibnja 1915. morali su se iseliti svi stanovnici Pule, s izuzetkom državnih činovnika i namještenika, radnika Arsenala, Vodovoda i zaposlenih na drugim vojnim radovima. Nakon što je Italija objavila rat Austro-Ugarskoj, 23. svibnja morali su se iseliti i stanovnici sjeverno od crte Barbariga – Vodnjan – Muntić – Valtura, uključujući katastarske općine poput Savičente, Kanfanara, Krnice, Raklja, Barbana, Filipane, Marčane... Stanovništvo je teretnim vlakovima prevezeno prema Donjoj i Gornjoj Austriji, Ugarskoj, Češkoj i Moravskoj. Uvjeti su života »evakuiraca« u tim zemljama bili vrlo loši. Mnogi, posebice žene, djeca i starci, nisu preživjeli nedovoljnu ishranu i epidemije pa se i danas ne zna gdje su njihove kosti. Državne su vlasti osnivanjem različitih odbora za pomoć donekle pokušavale olakšati životne tegobe svojih »evakuiraca«. U Puli se za sudbinu raseljenika s područja čitavog kotara zauzimao Ratni pripomoćni odbor, koji je izvijestio Odbor u Beču kako je spreman priskočiti u pomoć s ciljem poboljšanja njihovih životnih uvjeta, nakon čega je iz Središnjeg odbora stigla zamolba za financijskim potpomaganjem istarskih »evakuiraca«. Predstavnici su se crkvenih vlasti također zalagali

za pomoć prisilnim iseljenicima, među kojima se isticao puljski prepozit mons. Josip Wiesinger. Zemaljski odbor, predsjedništvo Hrvatsko-slovenskog kluba, Zapovjedništvo ratne luke Pula s Vrhovnim zapovjedništvom, narodni zastupnici dr. Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić i dr. Ivan Cukon zaslužni su za vraćanje Istrana u njihov rodni kraj. Svi su »evakuirani«, preživjevši to mučno razdoblje, željno iščekivali povratak u svoj rodni kraj, međutim, kad su se vratili, on više nije bio onakvim kakvim su ga ostavili. Kuće, dvorišta, vinogradi bili su zapušteni i uništeni...

Gospodarske prilike na Barbanštini između dvaju svjetskih ratova opisala je u radu »Barbanština – gospodarski pomaci između dva svjetska rata« (225–242) Alida Perkov. Autorica je krenula od činjenice da je gospodarski razvoj Barbanštine između dvaju ratova bio podijeljen u dvije faze. Do kraja dvadesetih godina odvijao se spor oporavak od poratnih zbivanja te samim time i spor rast gospodarstva. Zahvaljujući Mussolinijevoj merkantilistički profiliranoj promidžbi učinkovite politike zvane »Bitka za žito« (*Battaglia per il grano*), bilježi se pomak u poljoprivredi te su uz razvoj obrtništva tridesete godine bile razdoblje gospodarskoga rasta. Prometni položaj Barbana i Barbanštine bio je povoljan. Značajna je izgradnja ceste, širine 6 metara, na relaciji Pula – Šijana – Lobarika – Marčana – Barban. U članku su priložena izvješća skupština na kojima se raspravljalo o gospodarskom stanju na Barbanštini, gdje se kao problemi za razvoj gospodarstva, prvenstveno primarnog sektora, navode suša te neobrađena zemljišta.

Kakve su prilike u Istri bile uoči i za vrijeme Drugog svjetskog rata te o razvoju Narodno-oslobodilačkog pokreta, s posebnim osvrtom na Barban, odnosno na selo Šajini, opisano je u članku »U vrtlogu Drugog svjetskog rata – primjer sela Šajini« (243–260) autorice Ive Kolić. Nakon Rapallskog ugovora, koji je sklopljen 12. studenog 1920., Istra je pripala Kraljevini Italiji i tako su Šajini i ostatak Barbanštine Drugi svjetski rat dočekali u njezinu sastavu. Talijanske su vlasti negirale, uništavale i zabranjivale sve što je bilo dijelom hrvatske i slovenske kulturne i društveno-političke prisutnosti. Nakon što je Italija ušla u rat 10. lipnja 1940., svi muškarci rođeni u razdoblju od 1911. do 1921. poslani su na frontove. Slabljenjem Italije u ratu, Anton Mauša Mirko, Ivan Motika i Mario Špiler počeli su širiti ideje Narodno-oslobodilačkog pokreta (NOP-a) na Barbanštini. Narodno-oslobodilačka aktivnost razvila se na temeljima antifašizma. Kapitulacijom Italije (8. rujna 1943.), Istra je, a s njom i Barban, oslobođena, ali Poluotok ubrzo dolazi pod njemačku vlast. Nacifašisti su ubrzo počinili niz ratnih zločina po raznim dijelovima Istre. Jedan od tih zločina dogodio se noću s 8. na 9. siječnja 1944. nad 49 mještana sela Šajini.

Branko Blažina u svom se članku »Sjećanja na Marija: uvijek nedjeljom« (261–264) prisjeća esejista i publicista, rodnom iz Regulica, Marija Kalčića (1934. – 1986.) i njegove supruge Eti, budući da je 2014. godine obilježena 80. obljetnica njegova rođenja.

Kuhinjskim romanizmima i njihovom etimologijom u govoru Manjadvoraca pozabavila se Lina Pliško u radu »Mali glosar kuhinjskih romanizama u govoru Manjadvoraca« (265–284). Šezdeset šest romanizama podijeljeno je u devet skupina i prikazano abecednim redom. Te su skupine: posuđe za kuhanje (7), posuđe za vodu i druge tekućine (12), stolno posuđe (7), stolna dekoracija i druge tkanine (6), posuđe za čuvanje hrane (2), kuhinjski

pribor (12), kuhinjski aparati i pribor oko *ognjišća* (7), kuhinjski namještaj (9), prostorije za čuvanje i pripremu hrane i pića (5). Autorica zaključuje da su kuhinjski romanizmi posuđenice iz istromletačkoga govora, tj. istarske varijante venecijanskog govora koji je nastao za vrijeme mletačke vladavine na istarskom poluotoku.

Dok se Lina Pliško bavila kuhinjskim romanizmima u Manjadvorcima, Samanta Milotić Bančić piše o romanizmima u svezi s odjećom, u članku naslova »Romanizmi u leksemima za odjeću i modne dodatke u govoru Kožljana« (285–304). Naime, od 106 leksema obuhvaćenih njezinim istraživanjem, pronađeno je čak 49 romanizama. Velik su broj tih romanizama venecijanizmi koji su također nastali za vrijeme mletačke vlasti u Istri.

Članak »Revitalizacija rižišta u dolini rijeke Raše« (305–314) Larise Kontošić vizija je modificiranog Triple Helix modela. Taj bi model podrazumijevao suradnju u uzgoju riže između Općine Raša, Veleučilišta u Rijeci i lokalnih poljoprivrednih gospodarstava rta Šenčivo i Piska koji je gotovo do polovice XX. st. cestovnom vezom preko Puntere bio povezan s Barbanom te je predstavljao njegovu luku. Projekt je temeljen na povijesnim podacima da se u dolini Raše neposredno prije pada Mletačke Republike, ali i nakon Drugog svjetskog rata, uzgajala riža. Autorica u zaključku napominje kako bi ta proizvodnja riže bila organska i bez uporabe pesticida.

Roberta Kontošić i Iva Slivar svojim radom naslova »Pretpostavke razvoja kulturnog turizma u Općini Barban« (315–330) žele ukazati na važnost promicanja kulturnog turizma na Barbanštini. Kao njegova baza razvoja uzeta je drevna viteška igra Trka na prstenac koja u kolovozu privlači mnoge turiste iz različitih krajeva. »Događanje je obogaćeno prodajom tradicionalnih proizvoda, suvenira, gastro i eno ponudom«, pišu autorice, te ističu važnost animiranja turista, dodavanje novih sadržaja te promidžbu kao ključ za uspjeh i produljenje turističke sezone. Članku su priloženi grafikoni koji prikazuju broj kreveta, noćenja i dolazaka turista u Općinu Barban u razdoblju od 2009. do 2013. godine.

Paulo Batel u svom radu »Pučki običaji na Barbanštini« (331–343) opisuje običaje u svezi s vremenom rođenja i krštenja, vjenčanja, smrti, »Vilije Božje« (Badnjaka), Božića, Nove godine, Pusta, Pepelnice, Uskrsa te razne običaje povezane s radom u polju. Kao zaključak naveo je važnost prenošenja tradicije na buduće generacije kako se ne bi zaboravili povijest i običaji jer pomakom od tradicije zaboravljamo tko smo i odakle dolazimo.

Zahvaljujući marljivoj radu izlagača sa Znanstvenog skupa *Barban i Barbanština od prapovijesti do danas* i njihovoj spremnosti da upotpune, prošire i znanstvenim aparatom osnaže svoje referate, i ovaj je svezak *Barbanskih zapisa* uređen i obogaćen raznovrsnim temama u kojima svatko od čitatelja može pronaći nešto korisno i zanimljivo. Kako bi zbornik i dalje izlazio, valja prihvatiti poziv načelnika Općine Barban da uz stalne suradnike, kojima želi puno uspjeha, svoja istraživanja započnu i novi, mladi ljudi.

Sara Mužina